

2024, Vol. 5(2), 557-576
© The Author(s) 2024
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2024.179
Article type: Research Article

Received: 25.09.2023
Accepted: 04.06.2024
Published Online: 25.06.2024

Aslı Kotaman*

Kadının Var Oluşu: Video Aktivistlerin Mutlak Sessizliğe Karşı Direnişi *The Woman's Existence: Video Activists' Resistance against Utter Silence*

Öz

Bu makale derinlemesine görüşme yaptığım sekiz video aktivisti merkeze alarak, Türkiyeli, feminist aktivistlerin, Türkiye'deki feminist harekete feminist kolektif hafıza ve feminist dayanışma yoluyla nasıl katkıda bulduklarını anlamaya çalışıyor. Aktivist videoların alternatif bir haber alanı olarak kullanılmasında 2015 yılından beri yükselen bir seyir devam ediyor. Şu anda video aktivizm, Türkiye'deki feminist hareketin karşılaştığı zorlukları, bu feminist hareketin mücadelesini, mücadelesi sırasında ortaya attığı soru ve konuları detaylı bir biçimde ele alan birkaç araçtan biri halindedir. Videoları bir kamusal alana çıkış hali olarak değerlendirebilir ve onları kolektif hafızaya yaptıkları katkı ile açıklayabiliriz. Feminist Videoları üreten ve yaygın video aktivistler feminist hafızaya katkıda bulunuyor. Aynı zamanda bu videoları kimin çektiği ve yine bu videoları çeken aktivistlerin bu süreçte nasıl dahil olduğunun ortaya çıkması, feminist görünürlük mücadelesini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

557

Abstract

Focusing on eight video activists I interviewed in-depth, this article seeks to understand how feminist activists from Turkey contribute to the feminist movement in Turkey through feminist collective memory and feminist solidarity. The use of activist videos as an alternative news space has been on the rise since 2015. At present, video activism is one of the few tools that provide detailed coverage of the challenges faced by the feminist movement in Turkey, its struggle, and the questions and issues it raises in the course of its struggle. We can consider videos as an outlet to the public sphere and explain them in terms of their contribution to collective memory. Video activists who produce and disseminate Feminist Videos contribute to feminist memory. At the same time, revealing who makes these videos and how the activists who make these videos are involved in this process will help us better understand the struggle for feminist visibility.

Anahtar Kelimeler

Video aktivizm, komünites, kolektif hafıza, görünürlük, feminist hafıza

Keywords

Video activism, communites, collective memory, visibility, feminist memory

* University of Bonn, aslikotaman@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1184-5060.

Giriş

De Lauretis, 1990 yılında “Eksantrik Özneler: Feminist Teori ve Tarih Bilinci” ismiyle kaleme aldığı makalesine feminizmin o yıllarda tartıştığı bir soruyla başlar. “Kadın kimdir ya da nedir? Ben kimim ya da neyim?”.

... bu soruları sorarken, kadınların ve kadınlar için bir toplumsal hareket olan feminizm, kadınların var olmayışını, söylemde aynı anda hem tutsak hem de yok olan, sürekli konuşulan ama kendisi duyulamayan, ifade edilemeyen, gösteri olarak sergilenen ama yine de temsil edilmeyen, temsil edilemeyen, görünmez ama görmenin nesnesi ve garantisi olarak kurulan, varlığı ve özgüllüğü aynı anda hem iddia edilen hem de reddedilen, olumsuzlanan ve kontrol edilen bir varlığın paradoksunu keşfetti... (De Lauretis, 1990, s. 115).

Bu makale, derinlemesine görüşme yaptığım sekiz video aktivist ve feminist kadının hikâyesini anlatıyor.¹ Türkiyeli, feminist, sekiz video aktivist, Türkiye’deki feminist hafızaya nasıl katkıda bulundular? Sessiz ve görünmez olan yaşam hikâyelerini ve mücadelelerini çektikleri videolara nasıl yansıtılar?

Kadınların hikâyelerinin görünürlük kazanabilmesi, öz yaşam öykülerinin anlatmaya ve duyulmaya değer görülebilmesi, egemen anlatılarca yok sayılan, değersizleştirilen ve kimi zaman da tek tipleştirilen kadın hikâyelerinin anlatılması kendisine gün geçtikçe yeni alanlar açıyor. Video aktivizm bu yollardan sadece bir tanesi. Çizgi romandan, dansa, videodan blog yazımına çeşitli yollarla görünür kılınmaya çalışılan kadınlık deneyimlerinin ve mücadelesinin anlatıları, kendilerine yeni mecralar bularak çoğalıyor.

Kadın tarihi söylenilmeyenler ve görülmeyenlerin hikâyesidir. Ancak söylenilmeyen ve görünmeyen olmak aynı zamanda bir sınıf sorunudur. Bu yukarıdaki açıklama, hikâyeleri tarihten silinen ve yaptıkları görülmeyen, tarihsel süreç içinde çoğunlukla yok sayılmış cins, dil, din, ırk, sınıfsal farklılıkları nedeniyle sessizleştirilmiş herkesin tüm hikâyelerini anlatmamız gerektiğini de söylüyor. Kadınların hikâyelerini daha çok duymaya ve onlara tarih sahnelerindeki yerlerini geri vermeye ihtiyacımız var. Göstermek zor olsa bile görünür olmak önemlidir. Aslanların değil avcılarının hikâyelerini yazan tarihe itirazımız var. Hikâyelerini, Paul Gauguin’in değil Teha’amana’nın dilinden dinlemeye ihtiyacımız var. Bu sebeple bu yazıda hikâyeleri dışarıda bırakılmış, görünmez kabul edilmiş, sessizleştirilmiş kadınlar adına mücadele eden video aktivistleri anlatacağım.

Feminist video aktivizm, Haug (2002) tarafından tanımlanan feminist bellek çalışması ilkeleriyle yakından uyumluluk gösterir. Hem aktivist hem de feminist boyutuyla kişisel anlatılar, daha geniş toplumsal ve siyasi bağlamların kesişimini vurgulayarak, toplumsal cinsiyet ve cinsel eşitsizliklere katkıda bulunan sosyalleşme süreçlerini ortaya çıkarmayı ve bunlara meydan okumayı amaçlıyor. Haug’un feminist bellek yaklaşımı, toplumsal cinsiyeti şekillendiren sosyalleşme süreçlerini ortaya çıkarmak ve analiz etmek için tasarlanmış eleştirel ve kolektif

bir metodolojidir. Feminist hareketle birlikte ve feminist hareket için geliştirilen bu yaklaşım, daha geniş toplumsal ve siyasi dinamikleri aydınlatmak için kişisel deneyimler üzerine kolektif düşünmenin önemini vurguluyor. Bu sebeple Haug'un feminist bellek yaklaşımını merkeze alıyorum.

Haug'un yaklaşımının feminist video aktivizmi için önemli çıkarımları var. Kişisel ve kolektif feminist deneyimleri belgeleyen ve paylaştıran video aktivistleri, kadınların ve diğer ötekileştirilmiş grupların mücadelelerini ve başarılarını görünür kılarak feminist bellek çalışmasına katkıda bulunurlar. Bu videolar bir tür kolektif hafıza işlevi yaparak bu hikâyelerin daha geniş toplumsal ve tarihsel bağlam içinde korunmasını ve tanınmasını sağlar.

Özetle, Haug'un feminist bellek yaklaşımı, toplumsal cinsiyet ve cinsel kimlikleri şekillendiren sosyalleşme süreçlerini anlamak ve bunlara meydan okumak için güçlü bir araçtır. Kolektif düşünmeyi, kişisel ve politik olan arasındaki bağlantıyı, güçlenme ve toplumsal değişim potansiyelini vurgular. Bu metodoloji, eşitlik mücadelesine katılanların anlatılarını belgelemeye ve korumaya yardımcı olduğu feminist video aktivizmi de dahil olmak üzere geniş uygulama alanlarına sahiptir.

Yöntem ve Yaklaşım: Bir yöntem olarak çatlağın içinden dünyaya bakmak

Bu çalışmada kendilerini feminist olarak tanımlayan sekiz video aktivistin kendi hikâyelerinin ve anlattıkları hikâyelerin feminist belleğe katkısının, feminist belleğin kayda geçilmesinde yazımında hikâyeleştirmenin önemini altını çizebilmeyi amaçlıyorum. Makalede 3 ana başlıkla kendilerini feminist olarak tanımlayan video aktivistlerin dilinden süreci anlatacağım. 1. Video aktivizm nedir? 2. Öznellik ve anlatı: Aktivistler sessizleri sese kavuştururken, biz onları nasıl seslendiririz? 3. Video aktivizmin feminist belleğe kolektivite ve anonimlik bakımından katkıda bulunuşunu tartışacağım. Tüm bu başlıkları video aktivistlerle yaptığım görüşmeler üzerinden açıklayarak feminist tarih yazımında dışıl deneyimin, hikâyeleştirmenin önemini altını çizmeyi amaçlıyorum. Araştırma sorularını bulgularımın yansıtmasını istediğim ölçüde yanıtlamak için ve bu eleştirel söylem analizinde Fairclough'un üç boyutlu modelini kullanıyorum. Buna göre, her bir araştırma sorusunun amacı, uyguladığım üç boyutlu modele uyum sağlamaktır. (Fairclough, 1995). İlk soru, konunun sosyo-kültürel söylemini incelemek, konunun ikincisi söylem pratiğine odaklanmak ve sonuncusu ise konunun anlatı analizine rehberlik etmek ve analizi tamamlamak için belirli bir bakış açısı ve yönergeler sağlamaktadır.

Feminist video aktivizminin uygulamalarını araştırmak için Mayıs 2020 ile Ocak 2022 arasında feminist video aktivistleriyle 8 yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme gerçekleştirdim.² Araştırmanın örneklemini Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı kadın dernekleri rehberinden belirleyerek başladım. Bu liste kullanılarak kadın derneklerine 120 e-posta göndererek onları çalışmaya davet ettim. Aldığım cevaplar üzerinden örgütlere ve ardından örgütler, dernekler içinde çalışan video aktivistlere yönlendirildim. Video aktivistlerin ilkinde

ulaştıktan sonra süreci kar topu yöntemiyle tamamladım. Kar topu örnekleme yöntemi, nitel araştırmalarda, katılımcıları ilk katılımcılardan gelen yönlendirmeler yoluyla belirlemek ve işe almak için kullanılan bir tekniktir. Geleneksel örnekleme yöntemlerinin zorlayıcı olabileceği, ulaşılması zor veya marjinalleştirilmiş popülasyonları araştırırken özellikle yararlıdır (Goodman, 1961).

Görüşmelerin kriterleri; 18 yaşından büyük olmak, feminist örgüte aktif katılım, kendini feminist olarak tanımlamak ve bir yıldan fazla örgütsel aktif statüye sahip olmaktı. Her katılımcı Araştırma Katılım Formunu kabul etti ve onayladı. Aktivistlerin mahremiyetini korumak için tüm gerçek isimler, takma adlarla değiştirildi. Tüm aktivistler kendilerini 35-55 yaş aralığında, kadın, en az lisans mezunu ve feminist olarak tanımladılar. Video aktivistlerin hepsi kentte yaşıyor. Bir tanesi hariç tümü büyük kentlerde yaşamını sürdürüyor.

Feminist aktivistlere geçmişleri, nasıl ve neden feminist oldukları, çalışmalarının motivasyonu ve video aktivizmine nasıl yaklaştıkları soruldu. Yanıtlarından elde edilen veriler derlendi.

Derinlemesine bir görüşmeye feminist bir bakış açısıyla başlamak, katılımcı için destekleyici ve güçlendirici bir ortam yaratmayı, sesinin duyulmasını sağlamayı ve cinsiyet rolleri, güç dinamikleri ve sosyal yapılar üzerine eleştirel düşünmeyi teşvik eden soruların çerçevelenmesini içerir. Tüm görüşmeleri online video konferans tekniği ile gerçekleştirdim. Görüşmeler 1 saat ile 2 saat aralığında devam etti. Görüşmelerin doygun cevaplarla tamamlanabilmesi için tüm görüşmecilerle 1 ile 4 kere arasında görüştüm. Katılımcıların kendilerini rahat ve saygın hissetmelerini sağlamak için görüşmelerin amacını ve bu görüşmelerin cinsiyet ve güç dinamikleriyle ilgili bölümünü açıkladım. Katılımcılara diledikleri zaman görüşmeden çekilme hakkına sahip olduklarını ve yanıtlarının gizli tutulacağını bildirdim. Görüşmecilerin deneyimlerini, fikirlerini ve iç görülerini paylaşmaya davet eden açık uçlu sorularla görüşmeye başladım. Yönlendirici sorulardan veya varsayımlardan kaçındım.

Geleneksel araştırma metodolojileri genellikle nesnellik için çaba gösterir, ancak feminist araştırma yaklaşımı öznelliği kabul eder ve benimser. Bu projede, kendi deneyimlerim, önyargılarım ve bakış açımı sürece dahil ettiğimi belirtmeliyim. Araştırma sürecindeki rolüm üzerine sürekli olarak düşündüm ve makale boyunca kendi deneyimlerimin ve bir kadın olarak konumumun araştırma konusunu anlamamı nasıl etkilediğini tartmaya özen gösterdim.

Politik ve zihinsel arkeoloji olarak görülen heykeller yapan Kolombiyalı enstalasyon sanatçısı Doris Salcedo'nun bir enstalasyonunun ve bu enstalasyon hakkındaki görüşünün, yazı boyunca ortaya çıkarmak istediğim ana fikri belirginleştirdiğini düşünüyorum. Salcedo'nun "Shibboleth" isimli çalışması Unilever Series içerisinde Tate Müzesi Tribune Hall'da 2007'de üretildi. Eser zemindeki bir çatlaktan ibaretti. Bu çatlağın kıvrımları vardı ve çatlak tam olarak 167 metreydi. Başka bir deyişle bu çatlak, sergi alanının içinde sizinle beraber geziniyor ve adeta Jung'un gölgesi gibi sizi yüzleşmek istemediğinizle karşılaştırıyordu. Salcedo bu eserde, çatlağa nasıl baktığımızı da eleştiriyordu. Eserin açıklamasında Adorno'dan bir alıntı vardı.

Adorno'nun dünyayı kurbanın gördüğü yerden anlamlandırmasını istediği nokta, kuşkusuz Salcedo'nun çıkış noktasıydı. Burada yer veremeyeceğim ve eserin asıl yapılış nedeni ve düşündürdükleri üzerine yapılabilecek bir tartışmayı erteleyerek bu çalışmayı merkeze alıyor ve sunu soruyorum. Çatlağın içinden bakmak nasıl mümkün olabilir (Vartanyan-Dilaver, 2022).

Çatlağın içinden bakmaya çalışırken bir araştırmacı olarak benim nerede durduğum sorusu da önemlidir. Feminist alanda yapılan araştırmaların bir başka noktası da kadınlık deneyimlerinin hem araştırmacı hem de araştırılan özelinde aktarılmasıdır (Skeggs, 2007). Buna göre feminist bir araştırmada bulunuyor olmanın kabulü, hem araştırmacı ve araştırılan arasındaki hiyerarşi ortadan kaldırılmalı, hem de her iki tarafın deneyimi ve süreci yorumlama biçimlerinin öznelliğinin değeri kabul edilmelidir (Skeggs, 2007). Ancak feminist araştırma yürütmenin sınırları net çizilmiş olmadığından, feminist bir araştırma yürüttüğümü bir netlik içinde söylemek yerine, feminist bir araştırmanın nasıl olması gerektiğinin bilincinde bir araştırma yürüttüğümü söyleyebilirim. Bu satırları Türkiyeli bir kimlikle Almanya'da yürüttüğüm araştırmacı olarak kaleme alıyorum. Kendimi bir kadın ve feminist olarak tanımlıyorum. Dünyayı anlamaya çalıştığım yerin sınırlılıklarının bilincindeyim. Görüştüğüm feminist video aktivistlerle paylaştığım bir ortak geçmiş var. Bu, aramızda bir hiyerarşi oluşmaması açısından önemli bir adım oluyor. Araştırmayı yürütmeye gayret ettiğim feminist bilinç aynı zamanda incelediğim aktivist videolara bakma biçimimi de etkiliyor.

Aktivist videoların kullanımı Gezi Dönemi (2015) yılından beri alternatif bir haber alanı olarak kullanımı yaygınlaştı. Şu anda video aktivizm, Türkiye'deki feminist hareketin karşılaştığı zorlukları, bu feminist hareketin mücadelesini, mücadelesi sırasında ortaya attığı soru ve konuları detaylı bir biçimde ele alan birkaç araçtan biri halindedir. Video aktivistler, anayasa ya da uluslararası sözleşmelerce tanınmış hakların ihlallerini video ile daha geniş kitlelere ulaştırmayı amaçlıyor. Yaptığım görüşmelerde kendilerini feminist olarak tanımlayan video aktivistlerin, kadın sorununu ele alış biçimine, direnen kadınların hikâyelerini ve direnme biçimlerini anlatmasını merkeze aldığım için çalışmaya sekiz video aktivistle doyunluğa ulaşana kadar yaptığım, her biriyle bir ile dört sefer arası tekrarlanan görüşme ile devam ettim. Görüşmeleri pandemi koşulları sebebiyle online toplantı yöntemiyle gerçekleştirdim. Bu görüşmelerin her birinin kaydedilmesine rıza veren video aktivistlerin kimliğini güvenlik gerekçeleri ile saklı tuttum. Görüşmeleri yaptığım her kişiye rastgele bir isim verdim.

Hak odaklı videoculuk: Video aktivizm

Çatlağın içinden bakabilmek video aktivizmin özünde vardır. Video aktivizmin farkındalığı arttırmak olduğu (Harding, 1987; Akşeme-Deniz, 2016), insan hakları için mücadele eden aktivistlerin tanıklığının belgelenmesi olduğu (Berensel, 2012), madunların kendilerini ifade edebilecekleri bir aracı olduğu (Mateos ve Sedeno, 2018), ortak bir bilinç yaratmadaki rolünü benimseyerek bir iletişim dili olduğu (Dodaro, 2009) ve aynı zamanda belgelemek, maduna güç kazandırmak olarak düşünülmesi gerektiği (Askanius, 2012) görüşler arasındadır. Bu

alandaki savaş ve savaşın yıkıntıları, rehabilitasyonu konularında etnografik araştırmaları konu alan (Wessels, 2017), karşı gözetim aracı olarak video aktivizmi çalışan (Hermida, 2017), çevrimiçi aktivizmin sağ politikalarla ilişkisini ortaya koyan (Ekman, 2014) araştırmalar bulunur. Türkiye’de gezi döneminin ardından üzerinde daha çok araştırma yapılan video aktivizm, Gezi Parkı Hareketi video aktivizmi açısından bir dönüm noktası olarak inceleyen (Şener ve Emre, 2019), Gezi Parkı Hareketi’nin video aktivistlerce nasıl uygulandığı ile ilgili çalışmalar (Doğanay ve Kara, 2014, Şener ve Emre, 2019, Özdüzen, 2020), video aktivizmin feminizm ile ilişkisini inceleyen makaleler (Kotaman ve Şener, 2023) ve video aktivizmi üzerine çıkan kitaplar (Berensel, 2017, Şener ve Işıkman, 2018) literatüre katkı sundu. ³

Feminist kolektif hafıza, kadınların tarih boyunca yaşadıkları deneyimlerin, mücadelelerin ve kazanımların belleklerde saklanması ve paylaşılmasıdır. Bu hafıza, kadın hareketlerinin geçmişteki başarılarından ve hatalarından öğrenerek günümüz mücadelelerine rehberlik eder. Bu noktada çekilen videoların içeriği ve yayılması değil ama videoları çeken video aktivistlerin kendi deneyimlerini feminist kolektif hafızaya kazandırma edimleri makalenin temel çıkış noktasıdır. Feminist kolektif hafıza, dayanışma ağları kurarak ve mevcut ağları güçlendirerek somutlaştırılabilir. Kadın örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası platformlar aracılığıyla, kadın hakları savunucuları arasında bilgi ve deneyim paylaşımı sağlanabilir. Bu ağlar, kolektif hafızanın canlı tutulmasına ve dayanışmanın sürekliliğine katkıda bulunur. Ortak kampanyalar, protestolar ve etkinlikler düzenleyerek, feminist dayanışmayı somutlaştırmak ve kolektif hafızayı canlı tutmak mümkündür. Tarih ve hafıza birbirinden farklıdır. Tarih, tarihsel kayıtlarda tutulan şeydir; hafıza ise bir toplumun kolektif hatırlama eylemleridir. (Roza ve Mackie, 2022)

Kadınların kolektif anılarının, kişisel deneyimlerinin ve kişisel tanıklıklarının kadınların yaşamları hakkında verimli kanıt kaynakları olabileceğini öne süren feministler çalışmalar kolektif hafızayı canlı tutmanın yolunu anlatır. (Harding 1991; Jackson 1998; DeVault 1999) (Haug, 2000).

Haug’un metodolojisi, kişisel anıları paylaşmak ve analiz etmek için genellikle kadınlardan oluşan grupları bir araya getirmeyi içerir. Kolektif yönü çok önemlidir, çünkü katılımcıların deneyimlerindeki ortak noktaları ve kalıpları belirlemelerine olanak tanır, bu da altta yatan toplumsal yapıları ve normları ortaya çıkarabilir. Bu ortak süreç, katılımcılar arasında bir dayanışma ve karşılıklı anlayış duygusunu teşvik eder. Bu feminist bellek çalışmasının temel ilkelerinden biri, kişisel anlatıların hayatlarımızı yöneten siyasi ve sosyal yapılara bir pencere açtığı fikridir. Bireysel anıları inceleyerek katılımcılar, kişisel deneyimlerinin daha büyük toplumsal güçler tarafından nasıl şekillendirildiğine dair içgörü kazanabilir ve böylece kişisel olanla politik olanı birbirine bağlayabilir.

Videolar aracılığıyla da benzer bir deneyimi yaşayan aktivistler kişisel deneyimlerinin daha büyük sosyal yapılarla bağlantılı olduğu yolları fark edip ifade ettikçe güçlenme deneyimi yaşadıklarını ifade ettiler. Bu tanıma, bireylerin kendilerini kısıtlayan normlara ve beklentilere

meydan okumalarını ve direnmelerini sağladığı için kişisel ve sosyal değişim için güçlü bir katalizör olabilir. Haug'un feminist bellek çalışması, bireysel deneyimleri sosyal bir bağlama taşıdığı için hassas konuları ele almaya özellikle uygundur. Bu değişim, katılımcıların kişisel hikâyelerini münferit olaylar olarak değil, daha geniş bir sosyal örüntünün parçası olarak görmelerine yardımcı olarak izolasyon duygularını azaltıyor ve deneyimlerini doğruluyor.

Video aktivistler ana akımda medyada görünür olmayı göstermeyi ve bunu yaparken çatlağın içinden bakmayı ilke edinirler. Çatlağın içinden bakabilmek hem fiziksel anlamda bir mücadelenin bir parçası olmayı hem kamerayı bir eril güç olarak kullanmamayı hem de anlatılan hikâyelerin bir parçası olabilmeyi gerektiriyor. Video aktivizmin görünse de orada olmayı, üzerinde konuşulsa da yok sayılanı göstermeye çalıştığı konusunda görüşmecilerin birbirlerinden habersiz bir fikir birliğine vardığını söyleyebilirim.

Video Aktivizmi, görüştüğüm Ayşe'nin "hak odaklı bir videoculuk" olarak tanımlamayı doğru buluyorum.

Videolar üretilirken, videoya konu olan hak ihlalleri görünür kılmak, bu ihlaller için kanıt oluşturmak, failer veya devletin ilgili kurumları üzerinde baskı oluşturmak, ihlale uğrayan özneleri güçlendirmek göz önüne alınması gereken etmenlerdir. Yine Ayşe, aktivist videoları çekme biçimini amacının sadece politik videolar üretmek olmadığını söyleyerek özetliyordu. Bu sebeple hem çekim aşamasında hem de sonrasında cinsiyetçi, homofobik, ajitatif veya salt bir propagandadan uzak durmaya çalışıyorum derken, yaptığı için kendi hayata bakış açısıyla nasıl doğrudan bağlantılı olduğunu anlatıyordu (Görüşme tarihi: 26 Eylül 2020). Ayşe gibi Hale ve Burçe de hayatta uzak durmaya çalıştıkları ve savundukları tüm değerleri videolarına yansıttıkları fikrini paylaştılar.

Burada aktivist videolara bir metin hem bir araç olarak bakma eğilimindeyim. Videoları aynı bir kurmaca film, bir belgesel, bir edebiyat yapıtı, bir sanat yapıtı gibi dışavurum pratiği olarak, söylenmek istenilenin söylenilmesine olanak veren bir araç olarak ele alıyorum. Görüştüğüm video aktivistlerden ilki, aynı zamanda daha önce feminist belgeseller çekmiş bir yönetmen olan Hale'ydi. Hale, videoları da bir araç olarak gördüklerini söyledi. Buradaki "gördükleri" ifadesi özellikle çoğul olarak kullanılmıştı. Çünkü bu çoğulluk mücadele içinde ortaklaşa hareket ediyor oluşlarının bir göstergesiydi (Görüşme tarihi: 11 Haziran 2020).

"Aynı bir yere koymak değil de aslında mücadelenin bir parçası. İşte birimiz yazıyoruz diğerimiz belgesel çekiyoruz, öbürü sokakta sesini duyurmaya çalışıyor. Feminist video aktivistlerin de yapmaya çalıştığı bu bence. Sesini başka ya diğer kadınların ya da kadınların sesine kendileri dışındaki belgelemek, duyurmak."

Juhasz video ve feminizmin buluştuğu yerin altını çizen çalışmasında bu ilişki biçiminin yeni özneler üretmeye gebe olduğundan bahseder (Juhasz, 2003). Videolarda mesajın ideolojik praksis içinde yer almasına örnek verir. Hale'nin yaklaşımı çekilen videoların aktivist kadınlar

için sadece bir araç olmadığını ancak Juhasz’dan alıntıyla onları bir ideolojik özne haline getirdiğini de örnekliyor. Hale, konuşmanın burasında diğer aktivist arkadaşlarının adını verdi. Verdiği iki isim benim de görüştüğüm isimlerdi. Onlarla konuşarak ve tartışarak ilerlediklerini ve aynı fikirde olduklarını ekledi ve devam etti.

“Francoise Collin’in biliyorsunuz Feminist Güzergâh. O benim baş ucu kitabım. Orada o kadar güzel anlatıyor ki zaten bunun nasıl politik bir eyleyış olduğunu, neden devrimci olduğunu feminizmin, işte o her sabah kalktığımızda kendimiz, kendin üzerinde düşünme hallerimizi ya da sürekli kendini sorgulama hallerini. İşte dolayısıyla yani böyle bir fazla anlam yüklememeli video aktivizme. Video aktivistler olarak da kendini sorgulama ve bunu nasıl daha işe yarar, kadınlar açısından işe yarar, onu nasıl elverişli hale getiririmi düşünmek ve de yeni yollar neler denemek. Agnes Varda’nın işlerine baktığında da bunu görüyorsun.”

De Lauretis kadının sadece bir temsil olarak var olabileceğini ve temsil edilen kadının “gerçek” kadınla bağının kurulamadığını söyler (De Lauretis, 1984). De Lauretis, feminizm tanımını yaparken bu tanımlamayı genişletir. Lauretis’e göre feminizm hem kültürün eleştirel bir okumasıdır hem de kültürümüzün egemen anlatılarının yeniden yazımıdır (De Lauretis, 1987, s. 113). De Lauretis’in “başka yer” kavramı videoların doldurabildiği bir boşluğu ifade ediyor gibidir. De Lauretis, başka bir yerde kavramını söylemin gazete alanlarını yaratmaya, kültürel anlatıları yeniden yazmaya ve tanımlamaya yönelik devam eden çabası başka bir bakış açısının terimleri--başka bir yerden bir bakış, olarak tanımlar (De Lauretis, 1987, s. 25) De Lauretis bu makalesinde bu “başka yerden bakış” bakışın henüz üretilmediği değil üretilmiş olsa bile tanımlanabilir olmadığını söylemiştir (De Lauretis, 1987, s. 25) De Lauretis’in “başka yerden bakış” ve Sara Ahmed’in “oyun bozan kavramları, Hale ve Neslihan’ın söylediklerinde kendisine ifade alanı bulur. Hale’ye göre önemli olan video aktivizm değil ama feministin kendisine yeni alanlar bulmasıdır. Video sadece bir araçtır ama oyun bozmak için yeni alanlar bulabilmek her zaman mümkündür.

Kadınlara üretilmesine yardımcı oldukları kolektif grup deneyimleri dayanışmaya neden olabilir ve güçlendirici olabilir. (Cadman, 2001) Feminist video aktivistlerinin kendi hikâyelerini anlatan videolar çekmeleri, Cadman’ın (2001) belirttiği gibi, kolektif grup deneyimlerinin dayanışma ve güçlendirme potansiyelini somutlaştırır. Bu aktivistler, bireysel deneyimlerini ve feminist mücadelelerini görselleştirerek, sadece kendi seslerini duyurmakla kalmaz, aynı zamanda izleyiciler arasında güçlü bir dayanışma ağı oluşturur. Bu videolar, katılımcıların kendi verilerini üretme ve yorumlama sürecine dahil olmalarına imkân tanır, böylece kişisel anlatılar toplumsal bir hafızaya dönüşür. Bu süreç, feminist belleğe katkıda bulunurken, izleyicilerde ve daha geniş bir toplulukta olumlu değişiklikler meydana getirir. Feminist video aktivistleri, kişisel hikâyeleri aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitliği için farkındalık yaratır ve kolektif eylemi teşvik ederek, dünya genelinde dayanışma ve güçlenme duygusunu pekiştirir.

Neslihan kendisi adına konuşurken orada bulunmayan ve kendisiyle de görüştüğümü bilmeden Burçe hakkında bilgi veriyor: (Görüşme tarihi: 30 Ekim 2020).

“Burçe mesela çok feminist reflekslerle sokağa çıkan birisi o yüzden mesela gerçekten oradaki protestodaki feminist mesajı ne onun peşine düşen birisi. Olayı olduğu gibi kaydetmek vesaire falan değil ama. O gerçekten oradaki mesajın peşine düşüyor. O yüzden mesela tüm pankartları çeker, insanların ne söylediği, basın açıklamasını da duyulabilir şekilde kaydetmeye çalışır. Onun için video aktivizmi falan değildir önemli olan. Kadının sözüdür. Ben de kendi kaydımı tutuyorum. Kendi tarihimi de yazıyorum.”

Feminist video aktivistlerinin çalışmaları, bu sessizleştirilmeye karşı güçlü bir direniş biçimi sunar. Aktivistlerin kayıt altına aldığı her an, kadınların deneyimlerinin ve seslerinin silinmesini önler, onları tarihsel ve toplumsal bellekte kalıcı kılar. Bu şekilde, video aktivistleri sadece bireysel ve kolektif hafızayı korumakla kalmaz, aynı zamanda kadınların varlığını ve sözlerini görünür kılarak, onların toplumsal ve politik alandaki etkilerini güçlendirir. Bu, feminist hareketin sürekliliğini ve etkisini artırırken, yeni nesiller için ilham kaynağı olur ve toplumsal değişimin temellerini sağlamlaştırır.

Diğer görüşmeciden habersiz olarak Burçe bu süreci şöyle anlatıyor (Görüşme tarihi: 1 Kasım 2020):

“Beni aradılar. Eylem var gelir misin dediler. Hasta yatıyordum, biraz ateşim de vardı. Ama düşündüm, ben gitmesem ne olacak? O eylem hiç yaşanmamış olacak. Birinin gidip bu eylemi görüntülemesi lazım. Kadın ne dedi? Kadının sözü ne, ben onu çekiyorum. Yoksa o söz kaybolacak.”

Burada aktivist videoların amacının feminist belleğe sağlayacağı katkı ön plana çıkıyor. Video aktivizmi feminist seslerin korunmasına, yaygınlaştırılmasına ve güçlendirilmesine katkıda bulunur. Yaşanmış deneyimleri belgeyerek, egemen anlatılara meydan okuyarak ve toplumsal katılımı teşvik ederek video aktivizmi, kolektif hafızayı şekillendirmenin ve feminist gündemleri ilerletmenin önemli bir aracı olarak ortaya çıkıyor.

Video aktivizmi, marjinalleştirilmiş seslerin duyulması ve yükseltilmesi için bir platform sunarak sosyal değişim için güçlü bir araç olarak ortaya çıkıyor. Neslihan ve Burçe'nin cevapları, feminist söylem içerisinde video aktivizmin; ana akım medya ve tarihi arşivler tarafından sıklıkla göz ardı edilen veya silinen anlatıların belgelenmesi ve korunmasında önemli bir rol oynadığını ortaya koyuyor. Video aktivizmi ve feminist bellek arasındaki dinamik ilişkiyi keşfedebilmemiz için, yapılan görüşmelerde, görüşmecilerin kendi hayatları ile çektikleri videolar arasında nasıl bir bağ kurduklarını görmemiz önemli bir alan açıyor. Aynı zamanda görüşmecilerin söyledikleri, hegemonik toplumsal cinsiyet ve iktidar anlatılarına nasıl meydan

okunduğunun da belgesini sunuyor. Travmatik geçmişlerin nesiller arasında nasıl aktarıldığını anlamada “post-hafıza”nın önemini vurgulayan Marianne Hirsch gibi akademisyenlere dayanarak, video aktivizminin feminist hafızanın doğrudan deneyimin ötesinde aktarılmasını nasıl sağladığını, farklı topluluklar arasında empati ve dayanışmayı nasıl teşvik ettiğini anlamamıza olanak sağlıyor (Hirsch, 2002). Hirsch’in feminist bellek teorisi, başlangıçta travmatik deneyimlerin nesiller arasında, özellikle de Holokost’tan kurtulanlar ve onların soyundan gelenler bağlamında aktarımını anlamak için geliştirdiği post-bellek kavramı etrafında dönmektedir. Bununla birlikte, çerçevesi, feministler de dahil olmak üzere marjinalleştirilmiş toplulukların geçmiş mücadelelerin ve travmaların anılarını miras alma ve bunlarla ilişki kurma yollarını keşfetmek için daha geniş bir şekilde uygulanır. Hirsch, post-belleği, belirli bir olayı veya travmayı doğrudan yaşamamış bireylerin, aileleri, toplulukları veya daha geniş kültürel bağlamları içinde aktarılan anlatılar, imgeler ve kültürel temsiller aracılığıyla bu olaylara ilişkin anıları miras aldıkları, geçmişle “ikincil” veya dolayimli bir ilişki ile karakterize edilen bir bellek biçimi olarak tanımlar (Hirsch, 2002). Dolayısıyla post-bellek, bireylerin kimliklerini, algılarını ve tarih anlayışlarını şekillendiren kişisel ve kolektif hafızanın yanı sıra geçmiş ve bugün arasında karmaşık bir etkileşim içerir.

Görüşmecilerin söyledikleri, feminist hafızanın zaman içinde inşa edilme, tartışılma ve dönüştürülme biçimlerinin yanı sıra anlatı, temsil ve kültürel üretimin feminist tarihlerin kolektif anlayışlarını şekillendirmedeki rolünü tanımanın önemini gösterir. Feminist hafıza, video aktivizmi de bir araç olarak kullanabilir, çağdaş feminist gündemlerin ve toplumsal değişimin hizmetinde dolaylanabilir, müzakere edilebilir ve harekete geçirebilir.

Görüşülen Gökçe (Görüşme tarihi: 5 Ekim 2020) bu harekete geçiş sürecine bir örnek veriyor:

“Bir erkek gazeteci arkadaş ile beraber çalışıyorduk. Beraber bir haber kanalı için bir video çekecektik. Ben o gün müsait olmadığım için bu bahsettiğim arkadaşım gitti çekime. Ben ondan aldığım görüntüleri izlediğim an fark ettim ki, bu görüntüler kullanılamaz. Bir kadının var olma hikâyesini çekiyor olmalıyız ancak o güzel kadınları çekmiş. Sokak güzellik demek olamaz ki. Orada anladım ki, bu gösterilerin tümünü ben çekmeliyim.”

Gökçe’nin söyledikleri aklı Jo’in, *What Can a Woman Do with a Camera / Bir Kadın Fotoğraf Makinesi ile Ne yapabilir?* kitabını getirir. Spence, bu kitabında temsil biçimlerini sorgular ve imgelerin üretimi ve alımlanmasındaki hiyerarşilerin nasıl yıkılabileceğine örnek verir. (Spence, 1995). Jo Spence’in bu çalışması, toplumsal cinsiyet, kimlik ve fotoğrafın keşif noktalarını araştırarak geleneksel fotoğraf pratiği ve temsil kavramlarına meydan okuyordu. Spence, kadın fotoğrafçıların tarihsel olarak marjinalleştirilmesini ve ataerkil yapıların imge üretimini ve tüketimini nasıl şekillendirdiğini sorgulamış, Dorothea Lange, Cindy Sher-

man ve Carrie Mae Weems gibi öncü kadın fotoğrafçıların çalışmalarını analiz ederek Spence, kadınların fotoğrafı kendini ifade etme, aktivizm ve yıkım için bir araç olarak kullandıkları çeşitli yolları göstermişti. Örnekler göre, kadın fotoğrafçılar, objektifin arkasındaki temsiliyetlerini geri kazanarak egemen anlatıları bozuyor ve toplumsal normlara meydan okuyarak cinsiyet, ırk ve güç üzerine alternatif perspektifler sunuyordu. Fotoğrafın feminist ifade ve toplumsal değişim aracı olarak dönüştürücü potansiyeli bize video içinde örnek olur ve marjinalleştirilmiş sesleri yükseltmenin ve görsel kültür alanındaki mevcut güç yapılarına meydan okumanın önemini vurgulamamıza olanak sağlar.

Anlatı ve öznellik: Biz kimiz ve ne anlatıyoruz?

Kadınların özne olarak temsil edilebilmesine olanak sağlayan yeni kültürel üretimlere ihtiyacımız olduğunu ve bugününe kadar yapılan egemen temsil edişin sınırlılıklarının olduğunu söyleyen farklı kuramcılar da vardır. Sarah Ahmed'e göre, kadınlar işkence görseller ve/veya şiddete maruz kalsalar bile bunu tarif edecek kelimelere sahip değiller. Ahmed, Audre Lorde'nin ırkçılık ve cinsiyetçilikle ilgili ifadesine atıfta bulunmaktadır (Ahmed, 2017). Ancak yaşadıklarımızı tarif edecek kelimelere sahip olduğumuzda ne yaşadığımızı anlayabiliriz. Bunu ifade edemeyiz çünkü bunu tarif edecek kelimelerimiz yoktur. Bunu ancak kendi kelimelerimizi yaratarak ifade edebiliriz (Ahmed, 2017).

İletişimi dengeli bir şekilde sürdürebilmemiz için, Judith Butler'ın «Mülksüzleştirme» kitabında bahsettiği gibi, aynı kelimeleri ya da bu kelimelerin uyandırdığı duyguları bilmemiz ve anlamamız gerekir: *The Performative in the Political* kitabında bahsettiği gibi (Butler ve Athanasiou, 2017) onlara göre, kendimizin ötesinde bir dünyaya geçme ve bu yeni dünyayı dönüştürme fırsatı vardır. Kendimizin ötesindeki bir dünyaya geçmek, yeni kelimeler öğrenmek anlamına gelir (Butler ve Athanasiou, 2017). Irigaray'a göre kadınlar yeni bir dil öğrenmek zorundadır (Irigaray, 2015). Irigaray, kadın gibi konuşmak ile kadın olarak konuşmak arasındaki ayrımı yaparken, bunlardan ikincisinin mevcut bağlamda hem psikolojik hem de sosyal bir konuma işaret ettiğini belirtir. Irigaray'a göre, bir kadının özne olarak statüsü yalnızca dilsel bir kadınlık meselesi değildir, aynı zamanda toplumsal pratiklerde de temellendirilmelidir. Yeni bir toplumsal, siyasal, dilsel örgütlenme ya da kurgu kadın özneyi gerçekleştirecektir.

Başka bir yerden bakışı olan, henüz anlatılmamış olan, henüz kavramsallaştırılmamış olan üzerine konuşabilmek için araçlara ihtiyacımız vardır. Bu kavramlar kadının bir özne olarak var olamayışını farklı şekillerde açıklıyor. Kadının görüntü ve medya temsillerinde bir özne olarak kullanılması temsil edilebilir bir gerçekliğin önüne bir set çekiyor. Aynı zamanda Chatman'ın kavramıyla onu bir uydu haline getiriyor (Chatman, 2009, s. 49). Kadının olduğu haliyle temsil edilmesi için ise yeni bir dil, yeni bir kültürel üretim biçiminin gerekliliği tartışılıyor. Elbette burada sözünü ettiğim feminist videolar 1970'lerden beri üretim sahnesinde var. Dolayısıyla videoların bu yeni üretim biçimi olarak ortaya çıkışını söylemiyor sadece femi-

nist videoları bu bağlamda değerlendirmenin gerekliliğini savunuyorum. Butler ve Athanasiou burada alıntılıdığım kitaplarına “Mülksüzleşme” ismini verirken, bu ismin romantize ettiği değerden kaçmıyor ve mülksüzleşmenin nasıl trajedinin kolektif tepkisine yol açabileceğini, gündelik hayatın bu bağlamda çeşitli yönleriyle birbiriyle bağlantılı olduğunu göstermeye büyük özen gösteriyorlardı (Berberick, 2017).

Hayatın ve anlatının ötekisi, uydusu olmak istemeyen kadınların hikâyelerinin egemen güçler tarafından ele geçirilmemesi için onları seslerini duyurmaya, onları görünür kılmaya ve tüm bunları yapabilmek için yeni araçlara ihtiyaçları vardır. Kamımca feminist hareketi belgeleyen video aktivizm hareketi tam da bunu yapar. Video ve feminizm kadınları karmaşık, değerli benlikler olarak görür; özneler üretir. Feminist işbirlikçi videoda araç, mesaj ve ideoloji neredeyse mükemmel bir praksis içinde hizalanır (Juhasz, 2003, s. 7). Juhasz’ın önemli makalesi yazıldığından beri dijital üretimde de büyük bir artış yaşandı. Feminist belgeselciliğe dijital hikâyeleştirme yöntemleri eklendi. Lisa French “Belgesel Filmde Dışıl Bakış” çalışmasında feminist belgeselciliğin yeni kavramlarını açıklıyor ve dünyanın çeşitli yerlerinde belgeseller çeken feminist yönetmenlerle konuşuyor. Yaptığı çalışmada özellikle belgeselcilik alanındaki kadın katılımının diğer türlere göre ciddi bir artış gösterdiğini belirtiyor (French, 2022, s. 17). Dijital üretim araçlarının sağladığı kolaylıklar zaman ve paradan tasarrufu beraberinde getirdi. Türkiye’de kadına karşı şiddet olayları bu süre içinde tırmandı. Kadın hakları çiğnendi ve ana akım medyası bu süreci anlatmadı. Feminist videoların kültürel üretimin güç ilişkilerine karşı çıkması kaçınılmaz oldu. Video aynı zamanda politik bir alan olarak gerekiyordu. İçinde siyaset yapabildiğin, dönüştürücü bir alan oldu. Burçe ve Derya’nın sözlerini bu bağlamda okuyabiliriz:

“Kadın hikâyelerini ya da kadın siyasetinin uygun bir alan olması videonun tarihinde hep olan bir şey. Yani sanatçılar başlatıyor ama şöyle bir şey de var. Fransa’da 1965 sonrası Sony’nin çıkardığı ilk video kamerasını Godard alıyor, ikincisini de bir kadın alıyor, feminist bir kadın alıyor. Önemli olan milyonlarca kişinin izlemesi ve beğenmesi değil elbette. Önemli olan milyonlarca kişi için o olayın artık görünmez ve duyulmaz olamayacak olması. Bir düşünsek seninle. Kendi hayatımızda bile böyle anlar olsa güzel olmaz mıydı?”

Derya (Görüşme tarihi: 2 Ekim 2020):

“Bunun bir güç olduğunu görmemiz gerekiyor. Daha önce çekilen böyle bir video çok şey değiştirdi. Keşke ben çocukken olsaydı bu videolar arada açıp izlerdim.”

Farrar’ın (2001) belirttiği gibi, hafıza çalışmaları özellikle hassas konular için uygundur çünkü bireysel deneyimler sosyal bir bağlama genişletilir ve benlikten uzaklaştırılır. Bu bağlamda, video aktivistlerinin kayıt altına aldığı her an, kadınların deneyimlerinin ve seslerinin silinmesini önler, onları tarihsel ve toplumsal bellekte kalıcı kılar. Bu şekilde, video aktivist-

leri sadece bireysel ve kolektif hafızayı korumakla kalmaz, aynı zamanda kadınların varlığını ve sözlerini görünür kılarak, onların toplumsal ve politik alandaki etkilerini güçlendirir. Bu, feminist hareketin sürekliliğini ve etkisini artırırken, yeni nesiller için ilham kaynağı olur ve toplumsal değişimin temellerini sağlamlaştırır.

Anna Reading'in belirttiği üzere, "feminist söyleyişler, birçok kadını tarihsel aktörler ve kayıt tutucular olarak unutulmaktan kurtaran bir hafıza çalışmasıdır. Varlığı, hatırlama ve unutmamanın cinsiyetçi ve güç yüklü dinamiklerine tanıklık eder" (Chedgzoy, 2007). Bu çalışmalar hatırlama ve unutmamanın cinsiyetçi ve güç yüklü dinamiklerine tanıklık eder. Feminist video aktivistleri, kadınların seslerini ve hikâyelerini kayıt altına alarak, onların tarihteki rollerini ve katkılarını belgelemiştir.

Sinem durduğu yerin anlamlı olduğunu düşündüğünü söylüyor. Çekilen videolarda neyin gösterilip neyin gösterilemeyeceği kadar önemli bir soru da bu aktivistlerin de bağlı olduğu çeşitli örgüt ve kurumlarda neyin paylaşılır olup neyin olmadığını tartışmak. Bunu yaparken kendilerine tek bir soru soruyorlar: Nasıl bir dünya istiyoruz? Bu sorunun cevabı üzerine uzun uzun düşündüklerini söylüyor ve videoların video aktivistlerin aynası olarak görülebileceğini belirtiyor. (Görüşme tarihi: 21 Aralık 2020) Zeynep, dünyayı değiştirme isteğini diğer görüştüğüm aktivistler gibi yineliyor (Görüşme tarihi: 4 Kasım 2020). Videoların önemli olduğunu ancak dünyada durduğu yerin daha anlamlı olduğunu söylüyor. Videoların, kadınların kendi tarihlerini anlatmaları, kendi tarihlerini kendileri yazmalarına katkıda bulunduğunu söylüyor. Feminist video aktivizmi, tarihsel olarak ötekileştirilmiş veya susturulmuş olanların duyulmasına ve deneyimlerinin tarihte bir yer bulmasına olanak tanırken, bu seslerin duyulması için bir platform sağlayarak, onların deneyimlerini görmezden gelebilen veya yanlış temsil edebilen ana akım medya anlatılarına bir alternatif sunar. Feminist videolar, marjinalleştirilmiş bireylerin bakış açılarını merkeze alarak hegemonik söylemleri bozar ve egemen güç yapılarına meydan okur. Tarihin "konuşulamayan" ve "yazılamayan" yönlerini, göz ardı edilen veya kasıtlı olarak egemen anlatıların dışında bırakılan hikâyeleri, deneyimleri ve mücadeleleri belgeleme ve görünür kılma gücüne sahiptir. Hem toplumsal cinsiyete dayalı şiddet hem sistematik ayrımcılık hem de gündelik direniş eylemleri olsun, feminist videolar bu gerçekleri belgeleme ve silinmemelerini ya da unutulmamalarını sağlama kapasitesine sahiptir. Feminist videoların üretimi yoluyla aktivistler, ana akım tarihsel anlatılara meydan okuyan karşı-tarihler yaratma fırsatına sahip olurlar. Feminist video aktivizmi, marjinalleştirilmiş bireylerin ve toplulukların deneyimlerini ön plana çıkararak geçmişe dair kavrayışımızı zenginleştirir ve önemli tarihsel olaylara ve toplumsal hareketlere dair alternatif bakış açıları sunar. Bunu yaparken bu videolar, yaşanmış deneyimlerin karmaşıklığını ve tarih anlayışımızı şekillendiren seslerin çokluğunu kabul eden daha kapsayıcı ve çeşitli bir tarihsel kayda bulunur.

Feminist video aktivizmi yalnızca madunların deneyimlerini belgelemekle kalmaz, aynı zamanda bu toplulukları kendi hikâyelerini kendi koşullarında anlatmaları için güçlendirir. Katılımcı video projeleri ve iş birliğine dayalı hikâye anlatımı girişimleri aracılığıyla, ötekileştirilmiş bireylere kendilerini temsil etmeleri ve bilgi ve bellek üretiminde fail olduklarını iddia

etmeleri için araçlar ve kaynaklar sağlanır. Bu kendini temsil süreci, geleneksel belgesel uygulamalarının paternalist eğilimlerine meydan okuduğu ve söz konusu meselelerden en doğrudan etkilenenlerin seslerini merkeze aldığı için feminist video aktivizminin merkezinde yer alır.

Kommunitas: Kolektif ve anonim *başka bir yer*

Kommunitas ilham verici bir dostluktur; bir grubun ortak deneyimleri paylaşmaktan duyduğu haz; müzikte, sporda ve işte olduğu gibi ‘alanda’ olmak; birlikte yaşamları tam bir anlam kazandığında bir grup tarafından hissedilen duygu. Neredeyse kesin bir tanımın ötesinde ve neredeyse sonsuz çeşitliliğe sahip olan communitas deneyimi, çoğu zaman beklenmedik bir şekilde ortaya çıkar (Turner, 2012).

Alias Grace romanı, Alias’ın kitap boyunca birkaç kez dile getirdiği yorganı kendisi için dikmesiyle son bulur. Alias, daha önce başkaları için defalarca yapmış olduğu guilti ilk defa kendisi için yapıyor ve bunu istediği biçimde yorumluyordur. Tree of Paradise ismindeki bu guiltin orijinalinde 3 ağaç deseni bulunur. Ancak Alias bu orijinal deseni kendi fikirlerine uyması için değiştirmeye girişir. Kendi deseninde ağaç deseninin yanına yılanlar için bir sınırlı koyacaktır. Ağaç desenleri üçgenler ile işlenir. Koyu renkler yaprakları, açık renkler meyveleri anlatır. Alias orijinaldeki ağaçları işlemek yerine tek ve büyük bir ağaç işleyecektir. Alias’ın ağacının üç üçgeni diğerlerinden farklı olacaktır. Alias, arkadaşı Mary Whitney’in kırmızı iç eteğinden bir parça saklamıştır. Buna göre, ilk üçgeni kırmızı olacaktır, Mary için. Bir diğer parça, solmuş sarı olacaktır. Bu üçgen kumaş, Alias’ın hapisane geceliğinden bir parçadır. Soluk pembe koton olacak olan üçüncü parça Nancy’nin elbisesinden bir parçadır. Alias’ın Nancy’yi gördüğü ilk gün, Nancy’nin üzerinde bu elbise vardır. Kitabın sonunda Alias bize, bu parçaların etraflarına da süsler işleyeceğini çünkü bu üç küçük parçanın bütün yorgan ile bir uyum içinde olmasını istediğini söyler. Böylece üçü her zaman beraber olabileceklerdir. Kitabı böyle bitirirken, Atwood, bir aradalığa vurgu yapmıştır. Bu kadınların hikâyeleri mutlu bitmez. Ama belki de kadınların hikâyeleri mutlu bitemez, bu hikâyeyi mutlu bitirmenin yolu duygu birliğinden geçer.

Edith Turner, kommunitası insanın hemcinsleriyle ortak bir deneyimi paylaşması olarak anlatıyor (Turner, 2012). Victor Turner, yaptığı antropolojik araştırmalarında kommunitas terimini çocukluktan yetişkinliğe geçişteki törenler için kullanır (Baker, 2013). Buna göre çocukluktan gençliğe geçmenin yolu bireyselliği geride bırakarak bir topluluğun parçası olarak hareket etmeyi öğrenebilmekte yatar (Baker, 2013). Yetişkinliğe adım atmakta olan oğlanlar hem o dönemi beraber geçirdiği kişilerle yoldaş olur, hem de kendinden önce bu topluluklarda yetişkinliğe geçiş sürecinde aynı şeyleri yaşayan atalarıyla bağ kurar (Baker, 2013).

Victor Turner’ın ölümünden sonra onun antropolog olan eşi Edith Turner “Communitas: The Anthropology of Collective Joy (2012)” isimli kitabı yayımlar. Turner bu kitapta

kommünitas fikrini hikâyeleştirir. Turner, communitas olma fikrinin ortaya çıktığı andan itibaren yaşanan duygusal birlikteliği ve özellikle el işleriyle ortaklaşa yapılan işlerde ortaya çıkan kolektif joyu anlatır.

Roberto Esposito yazdığı kitabında bu tanımı yeniden yapmaya girişti: Topluluk, her özneyi önceleyip kat eden, onların kendileriyle özdeşleşmelerine engel olan ve onları indirgenemez bir başkalığa açan şeydir (akt. Aksu Bora, *Communitas*, 2020, s. 147-149).

Video aktivistlerle konuşurken hem onların feminist deneyimlerinde hem katıldıkları protesto yürüyüşleri için organize olma biçimlerinde bu hızla birleşip ayrılabilme olgusunu da gördüm. Türkiye'nin hızlı değişen gündemi ve güvenlik sebebiyle bu biçimde örgütlenmeleri, kendilerini koruyabilmek için hızla birleşip sonradan ayrılabilmeleri gerekiyor. Aynı bir araya gelme halini iş üretirken de sürdürüyorlar. Bu videoları çeken birçok kadın video aktivist arkadaşımızın erkeklerinkinde olduğu gibi kendi portfolyoları yok. Çünkü yaptıkları her şeyi aslında ortak bir platforma mal ediyorlar.

Görüşüğüm Burçe'nin bu konudaki yorumu anlattıklarımı özetler nitelikte.

“Türkiye’de kadının mücadelesi gerçekten çok güçlendi ve bu aslında bir tesadüfi değil elbette ki. Aynı zamanda bu videoların, bu dijital platformların etkilerinden bir tanesi de şu oldu. Dünyanın her yerinde kadınlar aynı dansı yaptı, dünyanın her yerinden aynı videolar geldi ve bu yani ulaştığı her kadında belli duygular uyandırdı. Bu videoların gerçekten kolektif bir şuur da oluşturduğunu düşünüyorum. Özellikle de internet çağında teknolojinin gelişmesi, dijitalleşme ile bir enternasyonalist mücadelenin de önünü bir nebze dahi olsa daha fazla açtığını da düşünüyorum aynı zamanda.”

Haug (2002)'nin ortak yapılan eylemlerin belgelenmesi ve kolektif yaratımın feminist hafızaya katkısı bağlamında söyledikleri, görüşmecilerin ve onların birlikteliklerinin, videolarını izleyen herkes için ve özellikle ana akım medya için bir gözdağı olduğu konusunda da fikir birliğine varıyor. Coşkulu anların videoların en çok izlenen kısımları olduğunu belirtiyor ve orada olabilmenin, bu topluluğun bir parçası olabilmenin önemini herkese anlatabildiğini düşünüyor.

Video aktivistler çektikleri videolarla sürece her anlamda dahil oluyorlar. Feminist mücadeleye için çekim yapıyorken aynı anda alanda gerçekleşen bir haksızlığa ya da polise direniyor, mücadelenin tüm kaydını en doğru bir biçimde almaya çalışırken videolarda kadınların sözüne yer veriyor, basın bildirimlerini baştan sona çekmeye gayret ediyor. Bunu kamerayı bir otorite aracı olarak kullanmadan, iktidar alanına dönüştürmeden, eylemin içinden olarak, bir yandan feminist olarak var olup bir yandan o eylemi kayıt altına alarak bir mücadele alanı yaratıyorlar. “Biz”in bir parçası olma hali çok değerli olduğunu belirten Burçe ve Gökçe, kadınların güçlenmesini feminist belleğe katkı sunan hikâyeler olarak değerlendiriyor.

Sonuç

Türkiye’de video aktivizm, dijital aktivizmin küçük bir parçası konumundadır. Dijital aktivizm ile sokak aktivizminin kesişim noktasında duran aktivist videolar eylemlerin görünür kılınması, görünür kılınan eylemlerin kaydının tutulabilmesi, daha hızlı ve kolay örgütlülük sağlaması, örgütlülükte ortaya çıkardığı komunitas duygusu ile eylemde olmayanların dahi paylaştığı bir “biz” duygusu yaratması açısından önemli bir konumdadır.

Feminist videoların kolektif bir bilinçle üretilmesi, anlatılanların izleyicilerde derin yankılar uyandırmasını sağlıyor. Bu şekilde, aktivistlerin kendi hayat hikâyeleri videoların dokusuna işlenerek onları özgünlük ve duygusal derinlikle zenginleştirdiği için kişisel olan politik hale geliyor. Feminist video aktivizm, tarihsel olarak susturulmuş veya göz ardı edilmiş kişilerin seslerini ve deneyimlerini merkeze alarak dayanışmayı teşvik etmek, farkındalığı artırmak ve toplumsal değişimi katalize etmek için güçlü bir araç haline geliyor.

Yazdığımız, çizdiğimiz, çektiğimiz ürünlerde çevre koşullarından ve kendi geçmişimizden bağımsız hareket edemeyiz. Estetik yaratıcılıklarını biz olma duygusu ve feminist tarihe arşivsel bir katkı olarak sunan video aktivistler kolektif hafıza oluşturuyor, bir dönemin kaydını tutuyor. Görüştüğüm Neslihan’ın sözleri bu değerli mücadelenin kayda geçirilme sürecini çok iyi özetler nitelikte: “Ben hep, ne kadar az kadın yönetmen olduğu üzerine değil, kadın tarihinin nasıl da kayda geçmediği üzerinden bu yola çıktım. Hepsi belgesiz, hepsi arşivsiz o kadar çok iş üretiliyor ki, bunun arşivlenmesi önemli, yaygınlaşması önemli. Eylemin çağrılarının video olarak yapılması bu işlemi hızlandırıyor, akılda kalıcı bir imkân da sunuyor. Arşivlemeye hemen saklamaya dair bir halim var. Ve aslında tasnif, düzgün kategorilenmiş üretim müthiş bir emek işi. Kaydetmek ve belgeyi oluşturmak çok önemli.

Haug’un feminist bellek yaklaşımının feminist video aktivizmi için önemli ve geniş kapsamlı sonuçları vardır. Kişisel ve kolektif feminist deneyimleri belgeleyen ve paylaşan feminist video aktivistleri, hem tarihçi hem de savunucu olarak hareket ederek feminist hafızanın yaratılmasına ve korunmasına doğrudan katkıda bulunurlar. Bu çalışma, genellikle protestolara, yürüyüşlere, kişisel tanıklıklara ve gündelik direniş eylemlerine odaklanarak kadınların ve diğer marjinal grupların yaşanmış gerçekliklerini yakalamayı içerir. Bunu yaparak, bu hikâyelerin sadece duyulmasını değil, aynı zamanda gelecek nesiller için kaydedilmesini sağlıyorlar ve silinmeye direnen bir kolektif hafıza biçimi olarak hizmet ediyorlar.

Bu videolar sadece kayıt olmaktan öte, tarihsel anlatıya aktif müdahalelerdir. Ana akım medyanın feminist meseleleri genellikle görmezden geldiği veya yanlış temsil ettiği toplumlarda, feminist video aktivizmi otantik seslerin ve deneyimlerin paylaşılabilceği alternatif bir platform sağlar. Bu, Haug’un bireysel deneyimleri toplumsal bir bağlama taşıma ve kişisel anıların kolektif boyutunu vurgulama vurgusuyla örtüşüyor. Video aktivistleri bu deneyim-

leri belgeleyerek, genellikle ötekileştirilenlerin seslerini doğrulayan ve güçlendiren görsel ve anlatısal bir arşiv oluşturmaya yardımcı olurlar. Dahası, bu videoları oluşturma ve paylaşma eyleminin kendisi de güçlendirici bir süreçtir. Bu videoların öznelere için, hikâyelerini kamera karşısında paylaşmak bir doğrulama ve dayanışma biçimi olabilir. Onlar sadece katılımcı değil, aynı zamanda feminist tarihin inşasında aktif faillerdir.

Dahası, video aktivizminin görsel doğası feminist bellek çalışmasına güçlü bir boyut katar. Videolar, yazılı anlatıların gözden kaçırabileceği duyguları, nüansları ve bağlamları aktarabilir. İzleyicilerin feminist harekete katılanların tutku, öfke, neşe ve direncine tanık olabileceği daha sürükleyici bir deneyime olanak sağlarlar. Bu görsel hikâye anlatımı empati ve dayanışma uyandırarak farklı topluluklar ve nesiller arasındaki uçurumlar arasında köprü kurabilir.

Feminist video aktivizmi aynı zamanda çok önemli bir konu olan görünürlük meselesini de ele alır. Birçok durumda, bir olay kaydedilmediğinde hiç yaşanmamış gibi olabilir. Bu durum özellikle ana akım anlatılarda geçmişleri genellikle ihmal edilen marjinal gruplar için geçerlidir. Video aktivistleri bu anları belgeleyerek önemli olay ve deneyimlerin kolektif hafızadan silinmesini önler. Bu koruma, feminist hareketlerin katkılarının ve mücadelelerinin tanınmasını ve hatırlanmasını sağlamak için elzemdir.

Haug'un feminist bellek yaklaşımı feminist video aktivizminin önemini anlamak için hayati bir çerçeve sunuyor. Video aktivistleri, kişisel ve kolektif deneyimleri yakalayıp paylaşarak egemen anlatılara meydan okuyan, katılımcıları güçlendiren, kamuoyunu eğiten ve dayanışmayı teşvik eden yaşayan bir arşiv oluşturuyor. Bu çalışma, kadınların ve ötekileştirilmiş grupların seslerinin ve hikâyelerinin duyulmasını, hatırlanmasını ve değer görmesini sağlayarak daha kapsayıcı ve doğru bir tarihsel kayda katkıda bulunur. Feminist video aktivistleri çabalarıyla sadece bugünü belgelemekle kalmıyor, aynı zamanda feminist hafıza ve savunuculuğun geleceğini de şekillendiriyorlar.

Feminist video aktivizmi, feminist bellek çalışmasının çağdaş bir uzantısı olarak düşünülebilir. Daha geniş toplumsal ve siyasi mücadeleler bağlamında kişisel anlatıların görünürlüğüne ve önemine öncelik vererek, feministlerin deneyimlerini video aracılığıyla belgeleyerek ve paylaşarak aktivistler yalnızca bu hareketlerin hafızasını korumakla kalmıyor, aynı zamanda eğitim, savunuculuk ve değişim için güçlü bir araç yaratıyorlar. Feminist video aktivizmi ve feminist bellek çalışması özünde ortak bir amacı paylaşıyor: Eşitsizliğin çoğu zaman görünmez olan yapılarını görünür kılmak ve kişisel anlatıları daha geniş bir toplumsal dönüşüm için katalizör olarak kullanmak.

- 1 Görüşme yapılan kişiler, kayıt esnasında rıza verdiklerini onaylamışlardır. Bonn Üniversitesi için bu kayıt, etik kurulu onayı olarak yeterli görülmüştür. Kişi isimleri değiştirilmiştir. Görüşmelerin tüm kaydı mevcuttur.
- 2 2019 yılında başlayan “Video Activism: Research Project on the “Attention Strategies of Video Activism on the Social Web” isimli projeye “Documenting the Feminist Movement in Turkey Through Activist Videos” isimli proje ile destek vermek amacıyla, Mart 2020’de Bonn Üniversitesi’nde araştırmacı olarak çalışmaya başladım. Bu makale bu çalışma kapsamında yapılan araştırmalardan bir kesit içeriyor.
Bu araştırma burada konu edilen, “kendilerini feminist olarak tanımlayan sekiz video aktivistin kendi hikâyelerinin ve anlattıkları hikâyelerin feminist tarih yazımına katkısının, feminist tarih yazımında hikâyeleştirmenin önemi” konusundan daha geniş bir perspektifte gerçekleştirildi. Araştırma sürecinde 17 video aktivistle görüşüldü. Burada açıklanan konunun kısıtlılığı sebebiyle yapılan derinlemesine görüşmelerin sadece 8 tanesini kapsamaktadır.
- 3 Bu konuyu derinlemesine incelediğimiz iki makalemizin biri yayın aşamasında biri de yayınlanmış haldedir. Dijital kültür bağlamında Türkiye’deki feminist hareketler içinde video aktivizminin rolünün ne olduğunu, feminist video aktivistlerinin videolarını çekerken uyguladığı taktiklerinin neler olduğunu okumak için Kotaman ve Şener, Video Activism in Feminist Movements in Turkey, *Feminist Media Studies*, 2023.

Kaynakça

- Ahmed, S. (2017). *Living a Feminist Life*. Duke University Press.
- Akmeşe, Z., ve Deniz, K. (2016). Dijital aktivizm olarak video aktivizm: Redhack belgeselleri. *Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongre Dijital Aktivizm* (s. 496-511).
- Askanus, T. (2012). Radical online video: YouTube, video activism and social movement media practices. *Lund Studies in Media and Communication*, 17. <https://www.lunduniversity.lu.se/lup/publication/5840060f-a134-4f91-be58-a0342b98ea09> (Erişim Tarihi: Kasım 11, 2022).
- Baker, J. (2013). Review of *Communitas: The Anthropology of Collective Joy*, E. Turner. *Anthropology & Humanism*, 38(1).
- Berberick, S. (2017). Review of *dispossession: The performative in the political*, Judith Butler and Athena Athanasiou. *Lateral*, 6(1).
- Berensel, E. (2012). Gerilla televizyonundan videoaktivizme, şahit videosundan medya aktivizme: Video ile nasıl direnilir? (Z. Aksu Yılmaz, Çev.). Goethe-Institut Ankara. <http://www.goethe.de/ins/tr/lp/prj/art/med/str/tr9835055.htm> (Erişim Tarihi: Kasım 11, 2022).
- Bora, A. (2020). *İradenin İyimsizliği: 2000’lerde Türkiye’de Kadınlar*. İletişim Yayınları.
- Butler, J., ve Athanasiou, A. (2017). *Mülksüzleşme*. Metis Yayınları.
- Büken, N. Ö. (2016). Kadınların sessizliği. *Hacettepe Üniversitesi*, (Aralık, sayı 154). https://www.researchgate.net/publication/311455312_Kadinlarin_sessizligi (Erişim Tarihi: Mayıs 2024).
- Cadman, K., Friend, L., Gannon, S., Ingleton, C., Koutroulis, G., McCormack, C., Mitchell, P., Onyx, J., O’Regan, K., Rocco, S., ve Small, J. (2001). Memory-workers doing memory-work on memory-work: Exploring unresolved power. J. Small ve J. Onyx (Eds.), *Memory-work: A critique* içinde. School of Management University of Technology, Sydney. https://www.researchgate.net/publication/275450171_Feminist_memory_work_in_action_Method_and_practicalities (Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2024).
- Chatman, S. (2009). *Öykü ve Söylem Filmde ve Kurmacada Anlatı Yapısı*. De Ki Basım Yayım.
- De Lauretis, T. (1984). *Alice Doesn’t: Feminism, Semiotics, Cinema*. Indiana University Press.

- De Lauretis, T. (1987). *Technologies of Gender: Essays on Theory, Film, and Fiction*. Indiana University Press.
- De Lauretis, T. (1990). Eccentric subjects: Feminist theory and historical consciousness. *Feminist Studies Inc.*, 16(1), 115-150.
- Dodaro, C. (2009). El videoactivismo: Experiencias de resistencia cultural y política en la Argentina de los años noventa. *Palabra Clave*, 12(2), 235-244.
- Dostoyevski, F. M. (2019). *Ecimmiler*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ekman, M. (2014). The dark side of online activism: Swedish right-wing extremist video activism on YouTube. *MedieKultur*, 56, 79-99.
- Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. Longman.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis*. Longman.
- Farrar, P. (2014). Feminist memory work in action: Method and practicalities. *Qualitative Social Work*, 14(3), 321-337.
- Fraser, H., ve Dee, M. (2014). Feminist memory work in action: Method and practicalities. *Qualitative Social Work*, 14(3), 321-337.
- French, L. (2022). *The female Gaze in Documentary Film*. Springer International Publishing.
- Goodman, L. A. (1961). Snowball sampling. *Annals of Mathematical Statistics*, 32, 148-170.
- Harding, S. (2001). *Feminism and Methodology*. Indiana University Press.
- Harding, S. (1991). *Whose science? Whose Knowledge?: Thinking from Women's Lives*. Cornell University Press.
- Haug, F. (2000). Memory-work as a method of social science research: A detailed rendering of memory work method, Basılmamış Araştırma. <http://www.friggahaug.inkrit.de/documents/memorywork-researchguidei7.pdf> (Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2024).
- Hermida, A., ve Hernández-Santaolalla, V. (2018). Twitter and video activism as tools for counter-surveillance: The case of social protests in Spain. *Information, Communication & Society*, 21(3), 416-433. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2017.1284880>
- Hirsch, M., ve Smith, V. (2002). Feminism and cultural memory: An introduction. *Signs*, 28(1), 1-19. <https://doi.org/10.1086/340890>
- Irigaray, L. (2015). *Building a New World*. Palgrave Macmillan.
- Juhász, A. (2003). No woman is an object: Realizing the feminist collaborative video. *Camera Obscura*, 18(3 (54)), 71-97.
- Kotaman, A., ve Şener, G. (2023). Video activism in feminist movements in Turkey. *Feminist Media Studies*. <https://doi.org/10.1080/14680777.2023.2258292>
- Le Guin, U. (1990). *Mülksüzler*. Metis Yayınları.
- Mateos, C., ve Sedeno, A. (2018). Video artivism: The poetics of symbolic conflict. *Media Education Research Journal*, 26(49-58). ISSN: 1134-3478, e-ISSN: 1988-3293.
- Özdüzen, Ö. (2019). Bearing witness to authoritarianism and commoning through video activism and political film-making after the Gezi protests. In *The Aesthetics of Global Protest*. Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.1515/9789048544509-013>

- Reading, A. (2020). Making memory work for feminist theory. T. Thomas ve U. Wischermann (Ed.), *Feministische Theorie und Kritische Medienkulturanalyse: Ausgangspunkte und Perspektiven* içinde (s. 409-422). transcript Verlag. <https://doi.org/10.1515/9783839440841-036>
- Skeggs, B. (2007). Feminist ethnography. P. Atkinson, A. Coffey, ve S. Delamont (Eds.), *Handbook of Ethnography* içinde. Sage.
- Spence, J., ve Solomon, J. (1995). *What Can a Woman do With a Camera?: Photography for Women*. Scarlet Press.
- Şener, G., ve Öğün, P. E. (2019). Resisting through images: Video activism in the Gezi Park movement. M. Akser ve V. McCollum (Ed.), *Alternative Media in Contemporary Turkey* içinde (s. 155-176). Rowman & Littlefield.
- Şener, G., ve Işıkman, N. (2018). *Video Aktivizmde Kavramlar, Sorunlar ve Uygulamalar*. Um Yayınları.
- Turner, E. (2013). *Communitas: The Anthropology of Collective Joy*. Palgrave MacMillan.
- Vartanyan-Dilaver, E. (2022). Çatlaklar, şifreler ve sıkışmış sessizlik. *5Harfiler Feminist Blog Cuma Fragmanları*. <https://www.5harfiler.com/catlaklar-sifreler-ve-sikismis-sessizlik/>
- Wessels, J. (2017). Video activists from Aleppo and Raqqa as ‘modern-day Kinoks’? An audiovisual narrative of the Syrian revolution. *Middle East Journal of Culture and Communication*, 10(2), 159-174.